

Liturgia online – <http://www.liturgia.hu>

Szerző Dolhai Lajos

Cím Az Atya személye a szentmise kánonjában

Megjelenés JEL 11 (1999/9), 273-276

Tárgyszavak Liturgikus teológia, Szentmise, eukarisztikus imádság

Dolhai Lajos

Az Atya személye a szentmise kánonjában

A római liturgia sajátossága, hogy a liturgiában az Atyához intézzük imádságainkat Krisztus által a Szentlélekben. Erre legtökéletesebb példa: a legfontosabb liturgikus imádság, a szentmise kánonja. Már a prefáció bevezető részében is először az Atyához fordulunk, és a prefáció után a római kánon rögtön egy Atyához intézett kéréssel kezdődik: "Könyörögve kérünk tehát jóságos Atyánk, Fiad a mi Urunk Jézus Krisztus által fogadd el és áldd meg ezeket az adományokat és ajándékokat, ezt a szent és tiszta áldozatot." Még az epiklézis, a Lélek-hívó imádság is az Atyára irányul, hiszen az epikléziszben a pap az Atyát kéri, hogy küldje el a megszentelő Lelket, hogy a felajánlott adományok Krisztus testévé és vérévé váljanak. Van olyan kánon (IV.), ahol ötször is kifejezetten megszólítjuk az Atyát.

A következőkben liturgikus-teológiai elemzéssel azt szeretnénk összefoglalni, hogy milyenek mutatják be az Atyát az eucharisztikus imádságok (kánonok); és szintézisre törekedve arra is rámutatunk, hogy miket kérünk az Atyától a szentmise legfőbb imádságában.¹ Elemzésünket az első négy kánonra korlátozzuk. A prefációk elemzésétől el kell tekintenünk, mert a jelenlegi misekönyv gazdag prefációválasztéka miatt erre itt nincs lehetőségünk.

Háromféle összefüggésben találkozunk az Atya személyével. A kánon elején, a prefáció bevezető szavaiban és a kánon végén a doxológiában hálát adunk az Atyának a teremtés, és a megváltás művéért. A kánon imádságaiban megismerhetjük az Atyát, az Atya legfőbb tulajdonságait. A kánon elemzése arra is lehetőséget ad, hogy összefoglaljuk, hogy mit tett értünk az embert teremtő és üdvözíteni akaró Atyaisten Jézus Krisztus által a Szentlélekben.

Egyébként nemcsak a liturgikus teológiában és a szentségtanban, hanem más összefüggésekben is egyre többet hivatkozik a teológia az egyház imádságaira. A teológia művelése konkrétan is igazolja, hogy a "lex orandi lex credendi" (az imádság törvénye, a hit törvénye) közmondásszerű teológiai alapelv általánosan ismert és elfogadott lett az Egyházban.

Újabban a liturgikának van egy része, az *eucológia*² (a görög eukhé=imádság és a logosz=tudomány szavak összetételéből), amely éppen arra szolgál, hogy az

¹ vö. LODI, E, Il Padre di Gesù Christo nella liturgia, EDB Bologna, 1998, 71-88.

² Az "eucológia" a liturgikus könyvekben előforduló imádságok összességét is jelenti.

Egyház imádságait, annak törvényszerűségeit elemezze. A liturgikus imádságok elemzésének vannak törvényszerűségei, feltétlenül figyelembeveendő alapelvei.³ A teológiai alapelvek mellett figyelembe kell vennünk az imádságok műfaját, sajátos szerkezetét, a liturgiában elfoglalt helyét. Csak így, ilyen hermenutikai elemzés után jelenhetjük ki, hogy a liturgikus imádságok hitelesen tanítják az egyház hitét.

Az Atya tulajdonságai

A kánonok az Atya személyét önmagában, vagy pedig jelzős főnév formájában valamely tulajdonságával együtt említik ("szentséges atyánk", "irgalmas atyánk", stb.). Az I. kánon már "az alapítás" elbeszélésénél (...szemét az égre emelte, tehozzád, az Istenhez, mindenható Atyjához, majd hálát adva...) is tudatja velünk, hogy mi is, mint Jézus Istenhez, a mindenható Atyához terjesztjük kérésünket. Az *Atya szentségét* három kánon hangsúlyozottan is kiemeli, hiszen az Atya szentségére való hivatkozással kezdődnek ezek az kánonok (vö. II. kánon: "Szentséges Atyánk"...minden szentség forrása; III.kánon: "valóban szent vagy Istenünk, és méltán dicsőít téged...; IV. kánon: "magasztalunk téged, Szentséges Atyánk, mert hatalmas vagy..."). A IV. kánonban négyszer is előfordul a "szentséges Atyánk" megszólítás.

Nemcsak a bibliában, hanem a liturgikus szövegekben is az Istent irgalmas (jóságos) Atyánknak ismerjük meg (IV. kánon: "jóságos Atyánk" megszólítása; és vö. I. kánon: clementissime Pater). A hűséges és igaz Istenünkhöz (I. kánon), a mindenható Atyához (I. és II. kánon) fordulunk, hogy Isten angyala "vigye áldozatunkat a mennyei oltárra". A negyedik kánon "hivatalos" prefációja egymagában is összefoglalja az Atya szinte minden fontos tulajdonságát: "Szentséges Atyánk, egyedül te vagy az igaz és élő Isten. Te minden időt megelőzve létezel, mindörökre megmaradsz, és megközelíthetetlen fényben rejtezel. Te egyetlen jóság és minden élet forrása."

Az Atya tulajdonságai közül a szentséget és az irgalmasságot emelik ki leginkább a liturgikus szövegek, hiszen maga Jézus is az Atyához intézett főpapi imájában ezt hangsúlyozza leginkább: "Szentséges Atyám, tartsd meg őket nevedben, akiket nekem adtál" (Jn 17, 11). Az irgalmasságot és jóságot nyilvánvalóan azért emelik ki a kánonok szövegei, mert Isten üdvözítő akaratának forrása Isten irgalma és jósága. A IV. kánon főként a teremtésben megmutatkozó jóságot emeli ki, amikor azt mondja: "Te egyetlen jóság és minden élet forrása azért alkottál mindent, hogy teremtményeidet áldásoddal áraszd el, és mindenkit boldogítsd világosságod fénye által." De az is nyilvánvaló, hogy Isten irgalma leginkább a megváltásban művében mutatkozik meg: I. kánon: "...irgalmadból mégis bocsáss be minket szentjeid körébe."
;
II. kánon: "...irgalmadban bízva távoztak el a világból."; II. kánon: "könyörülj kérünk, mindnyájunkon"; III. kánon: "Nézd kegyes és jóságos szemmel...";

³ vö. AUGÉ, M., Principi di interpretazione dei testi liturgici, in Anamnesis 1, Marietti 1974, 159-207.

IV. kánon: "...amikor pedig engedetlenségével barátságodat elveszítette, nem hagytad őt a halál hatalmában. Mindenkinek irgalmasan segítségére siettél, hogy aki téged keres, rád találjon."

Az Atya tevékenysége

a/ antropológiai szempontból:

A IV. kánonban figyelhetjük meg legjobban ezt a szempontot, hiszen a kánon alapvető jellegzetessége, hogy üdvtörténeti összefüggésben dicsőíti Isten nagyságát, aki bölcsességgel és szeretettel teremtett mindent, a saját képmására teremtette az embert (Gen 1,26) és azt a hivatást adta neki, hogy a Teremtő munkatársa legyen. A szakértői vélemények szerint a Gaudium et spes (34.p.) teológiai antropológiáját fedezhetjük fel ebben az eucharisztikus imádságban. A legjellegzetesebb szövegrész: "a magad képmására teremtetted az embert, és gondjára bízta az egész világot, hogy csak neked a Teremtőnek szolgálva uralkodjék minden teremtményen. Amikor pedig engedetlenségével barátságodat elveszítette, nem hagytad őt a halál hatalmában. Mindenkinek irgalmasan segítségére siettél, hogy aki téged keres, rád találjon."

b/ krisztológiai szempontból:

Az eucharisztikus imádságokban az Atyához fordulunk, de a Fiú által a Szentlélekben. Mivel a megváltás műve az Atya akaratából történt, nyilvánvalóan az Atya szerepe a leghangsúlyozottabb a kánonokban, de az Atyához kapcsolódóan mindig megjelenik Krisztus, az Egyszülött Fiú, aki az Atya akaratából és a Szentlélek közreműködésével váltott meg bennünket. Arra is érdemes odafigyelnünk, hogy ezek az imádságok nemcsak a Fiú megváltó áldozatáról, a húsvéti misztériumról beszélnek, hanem arra is emlékeztetnek, hogy a megváltás művét tágabb értelemben kell értelmeznünk, vagyis a megváltás az egész Szentháromság közös tevékenysége. De az is nyilvánvaló, hogy a megváltásban mind a három Személynek külön sajátos szerepe van.

A Fiú tevékenységét jellegzetesen kifejezik azok az igék, amelyekben előttünk áll a Fiú sajátos közvetítői szerepe:

- "általa alkottál mindent" (II.)
- "őt küldted, hogy üdvözítőnk és megváltónk legyen".(II.)
- " általa ...éltetsz és megszentelsz mindent és népet gyűjtesz magad köré szüntelen"(III.)
- "amikor érkezett az idők teljessége, Üdvözítőt küldtél nekünk: egyszülött Fiadat."(IV.)
- " elküldte (= a Fiú) tőled Atyánk, a híveknek első ajándékul a Szentlelket(IV.)

c/ pneumatológiai szempontból:

Az Atya a megszentelődésünk végső forrása, de a Szentlélek, a harmadik isteni személy, aki által megszentel bennünket. A kánonokban az adományok "szentté válása", átváltoztatása is nemcsak a "teremtő ige" erejében, hanem a

Szentlélek által megy végbe. Tanulságos és sokat mondó számunkra, hogy még az epiklézis, a Lélek hívó imádság is az Atyára irányul, hiszen az epiklézisben a pap az Atyát kéri, hogy küldje el a megszentelő Szentlelket, hogy a felajánlott adományok Krisztus testévé és vérévé váljanak. Egyházunk új katekizmusa (1993) így definiálja az epiklézist: "Az epiklézis (Lélekhívás) könyörgés, amelyben a pap kéri az Atyát, hogy küldje el a megszentelő Szentlelket, hogy a felajánlott adományok Krisztust testévé és vérévé váljanak, és hogy azokat befogadva, a hívek maguk is Istennek élő áldozattá váljanak."(KEK 1105). Ezzel teljesen összhangban van az, amit az egyes kánonokban olvasunk.

Mindegyik kánonban kétféle epiklézissel (konszekrációs és kommuniós) találkozunk. Az egyik az átváltoztatás előtti, amikor az Egyház kéri az Atyát, hogy küldje el Szentlelkét a felajánlott adományokra (vö. 3.kánon: "Kérve kérünk tehát Istenünk, a Szentlélek által szenteld meg áldozati adományunkat..."). A másik az átváltoztatás utáni, amikor azért imádkozunk, hogy a Szentlélek szentelje meg mindazokat, akik az Eucharisziában részesülnek (vö. 3. kánon: "Add, hogy mi, akik az ő testét és vérét magunkhoz vesszük, Szentlelkével egy test és egy lélek legyünk Krisztusban").

A IV. kánonban a pneumatológiai aspektus különösen is erős. Az epiklézisen kívül is megjelenik a Szentlélek. Az epiklézis előtti imádságból többet is megtudunk a Szentlélek üdvtörténeti szerepéről: "...elküldte tőled, Atyánk, a híveknek első ajándékul a Szentlelket, hogy befejezze Krisztus művét a világban, és mindent megszenteljen."

d/ eszkatológiai szempontból:

Nyilvánvaló, hogy az eszkatológiai szempont is megjelenik a kánonokban, hiszen az Eucharisztia az örök élet záloga. Ismételten kérjük az Atyát, hogy éppen az Eucharisztia által segítsen minket, hogy eljussunk hozzá, aki üdvösségünk forrása és célja. A I. kánonban a szentek közösségének kiemelt említése (24 szent, 2x12 megosztásban) a végső állapotra irányítja figyelmünket. A "venerantes" és a "communicantes" kezdet (vö. a szentek közösségében tisztelettel megemlékezünk), illetve melléknévi igenevek is utalnak rá, hogy a szentek tisztelete azt is jelenti, hogy nemcsak tiszteljük őket, hanem már most is közösségben vagyunk velük, az Eucharisztia ünneplésében is, hiszen az Atya szándéka szerint ők is segítenek bennünket az örök haza felé vezető úton.

Mindnyájunk vágya az, hogy majd egykor a szentek társaságba eljussunk, s ehhez kérjük minden szentmisében a szentek segítségét (vö. I. kánon: "ments meg minket az örök kárhozattól és végy fel választottaid körébe; kérünk, bár meg nem érdemeljük, irgalmadból mégis bocsáss be minket szentjeid körébe..."). A legrövidebben a II. kánon fogalmazza meg ezt a gondolatot: "Könyörülj kérünk mindnyájunkon, hogy Isten anyjával, a Boldogságos szűz Máriával, a szent apostolokkal és minden szenttel együtt, akik a világ kezdete óta kedvesek voltak előtted, részesei lehessünk az örök életnek és dicsőítve magasztaljunk téged, Jézus Krisztus, a te Fiad által."

Az elhunytakért való imádság is az eszkatonra irányítja figyelmünket. Az értük mondott imádságból az is kiderül, hogy ez az állapot a "boldogság, a világosság, a béke országa" (I. kán) és "Isten boldogító színelátása" (II.kán). A megholtakért végzett misében mondott könyörgés önmagában is összefoglalja a feltámadás teológiáját. "Emlékezzél meg...add, hogy... részesüljön Fiad feltámadásában is, amikor a holtakat életre kelti a föld porából, és romlandó testünket megdicsőült testéhez hasonlóvá teszi. Többi elhunyt testvérünket pedig, és mindazokat, akik a te kegyelmedből költöztek el ebből a világból, fogadd be jószágosan országodba. Ott majd reményünk szerint, velük együtt mi is dicsőségben örökre részesülünk, amikor letörölsz szemünkről minden könnyet, és színről színre látunk téged, Istenünk. Hasonlók leszünk hozzád mindörökre, és szüntelenül dicsőítünk téged." (III.kán.)

Az Atya és az Egyház

Az Atya nemcsak a Fiú és a Lélek által jelenik meg az életünkben és a liturgiában, hanem az Egyház által is. Maga az Egyház, Isten újszövetség népe is az Isten (az Atya) műve. *Az I. kánon már rögtön az elején felhívja a figyelmünket arra, hogy az Egyházban, az Egyházzal együtt és az Egyházért ajánljuk fel a legszentebb áldozatot:* "könyörögve kérünk tehát, jószágos Atyánk, ...elsősorban szent és katolikus Egyházadért ajánljuk fel neked: tartsd meg békében, őrizd meg egységben, és vezesd az egész földkerekségen szolgálóddal, N. pápánkkal, N. főpásztorunkkal, és mindazokkal, akik az egyetemes és apostoli hitet őrzik és vallják."

Az egyetemes egyházzal egységben ünnepeljük az Eucharisziát. A liturgikus cselekmények sohasem magánjellegű ünnepségek, hanem az Egyház nyilvános ünneplései. A kánon el is mondja, hogy kik tartoznak ehhez az egyetemes egyházhoz (pápa, püspök, szolgálóid, szolgálóid...stb.). A liturgikus konstitúció megfogalmazása szerint "az egyház az egység szakramentuma: a püspökök vezetése alatt egyesült és rendezett nép."(SC 26). Az anamnézis kiemelten megkülönbözteti az Eucharisziát ünneplő papi nép hierarchikus tagozódását ("...mi, a te szolgálóid, és a te szent néped..."). Az egész egyház ünnepli az eucharisziát, de azért az első kánon is kiemelten megemlékezik azokról, "akik most erről az oltárról fiad szentséges testében és vérében részesülnek." Ezekre számára kérjük az Atyától a "kegyelem teljességét" és "minden mennyei áldást." A megemlékezés végén az Eucharisztia megünneplését vezető szolga bűnössége tudatában fejezi be könyörgéseit az Egyház minden tagjáért (jelenlévőkért és távollévőkért).

A II. kánonban az ekkleziológiai szempont már a bevezető prefációban is jelezve van, hiszen tudunkra adja ez a prefáció, hogy az emberré lett örök Ige az Atya akaratából "szerezte meg az ő szent népét", az Egyházat. Még ez a rövid kánon is felsorolja az egyház hierarchikus tisztségviselőit, de úgy, hogy velük kapcsolatban az egységért imádkozik. Nagy tartalmi és formai rokonságot fedezhetünk itt fel a Didaché (10,5) és a II. kánon szövege között. A hívek általános papságára utalva, - ami szintén az áldozatbemutatás kötelességével jár együtt (vö. 2 Kor 29,11) - érdekes

módon az imádkozó pap többes szám első személyben kezdi az anamnézist ("Ezért Fiad halálának és feltámadásának emlékét ünnepelve, felajánljuk neked..."). A hálaadás is nemcsak a pap kötelessége, hanem a hierarchikusan tagozódó Isten népe köszöni meg: "hogy színed előtt állhatunk és szolgálhatunk neked". Mindenesetre figyelemreméltó, hogy ez a megemlékezés nem választja szét a szolgálati papságot és az általános papságban részesült híveket, mint ahogyan azt megteszi a római kánon.⁴

A *III. kánonban* is domináns elem az egyház témája. Nem véletlen, hiszen "ekleziológiai kánonnak" is szoktuk nevezni ezt C. Vaggagini által szerkesztett új kánont, amelyben a II. Vatikánum ekleziológiája tükröződik. Már rögtön a Sanctus után az kérjük az Atyától (a magyar szöveg Istent említ), hogy gyűjtsön egybe mindnyájunkat, "hogy napkelettől napnyugatig tiszta áldozatot mutasson be neked." Nyilvánvaló, hogy a nép egybegyűjtésének célja az, hogy be legyen mutatva az áldozatot, amiről már a próféta is jövendöl (Mal 1,11: oblatio munda - hangsúlyozva, hogy ezt a nép mutatja majd be), és amiről a Zsidókhöz írt levél is tanúskodik (Zsid 13,15-16).

A másik jelentős szöveg az anamnézisben található: "Tekints, kérünk, Egyházad áldozati adományára, ismerd föl benne Fiad áldozatát, amely által kiengesztelődni akartál." Húségesen tükrözi ez az imádság a szentmise áldozat jellegéről szóló katolikus tanítást. A szentmise Krisztus és az Egyház áldozata. A szentmise nem önálló áldozat, hanem Krisztus áldozata jelenik meg benne szakramentális formában. Krisztus az áldozat-bemutató, Krisztus az áldozat, de most már nem "vérontással" (cruente), hanem "vérontás nélkül" (incruente) mutatjuk be a megváltó áldozatot (vö. Tridenti zs., XXII.sess., 1-2). Krisztus áldozatát elfogadta az Atya. Mi tehát abban remélünk, hogy ha Krisztus áldozatához kapcsoljuk a mienket, akkor az is kedves lesz az Atya előtt.

A harmadik jelentős szöveggel a közbenjárásoknál találkozunk: " Atyánk... erősítsd meg hitben és szeretetben földi zarándokútját járó Egyházadat: szolgálát, N. pápánkat, és N. püspökünket, a püspökök testületét, a papságot és egész megváltott népedet. Teljesítsd kegyesen házad népe kéréseit, hiszen te akartad, hogy színed el álljunk. Jóságos Atyánk, vondd magadhoz irgalmasan a világon szétszóródott valamennyi gyermekedet." - A hierarchikusan tagozódó egyház áll itt előttünk (pápa, a püspök, stb.), amelyben új elemként és hangsúlyozottan megjelenik a püspöki kollégium fogalma és immáron nagyobb hangsúlyt kap "az egész megváltott nép" gondolata, hiszen a keresztség révén az általános papság kegyelmében részesült minden jelenlévő (1 Pét 2,9), és ebben a lelkületben kell részt vennie a szentmisén.

A *IV. kánonnak* két sajátos ekleziológiai gondolata van. Az anamnézisben az imádkozó egyház kéri az Atyát, hogy küldje el a Szentlelket, hogy akik egyek lettek a szentmise megünneplésében, egybegyűlve Krisztusban élő áldozattá váljanak (vö. Add meg jóságosan mindazoknak...) Az Atya akarata szerint Szentlélek az, aki megteremti az Egyház egységét és képesíti az Egyház tagjait arra, hogy az általános papságukat gyakorolják, de nemcsak a szentmisében, hanem a mindennapi életben is, amikor "Krisztusban élő áldozattá" válnak.

⁴ cö. MAZZA, E, Le odierne prehiere eucaristiche, EDB Bologna, 1991, 210-213.

Jellegzetes és új gondolat, hogy a kánon említi azokat is, akik még csak tágabb értelemben tartoznak az Egyházhoz, Krisztus titokzatos testéhez (vö. "... és mindazokról, akik őszinte szívvel keresnek téged."). Nemcsak a K. Rahner-féle "anonim-kereszténység" fogalmára gondolunk, amikor ezt halljuk, hanem arra is, hogy II. Vatikáni zsinat is tanítja a megváltó kegyelem egyetemességét, sőt a kánon kifejezése is a zsinati dokumentumokból való. A Lumen Gentium 16. pontja szerint "Azok, akik saját hibájukon kívül nem ismerik Krisztus evangéliumát és egyházát, de *őszinte szívvel keresik az Istent*, és törekszenek arra, hogy a kegyelem befolyása alatt kövessék lelkiismeretükben felismert isteni akaratot, elérhetik az üdvösséget.". Az Egyház a mai világban című konstitúció pedig kijelenti: "Minthogy Krisztus mindenkiért meghalt és minthogy minden ember végső hivatása azonos, vagyis isteni hivatás, ezért azt kell tartanunk, hogy a Szentlélek mindenkinek megadja a lehetőséget arra, hogy, *csak az Isten által ismert módon*, részesedjék Krisztus húsvéti misztériumában" (GS 22).